

הצעה לפתרון בחינת הבגרות בהיסטוריה א

סמל שאלון 022115

מועד קיץ תשע"ד 2015

הפתרון נכתב על ידי ירון אברמוביץ

מצוות מורי רשת החינוך אנקורי

המורים שפתרו את הבחינה מחכים לכם פה

www.ankori.co.il/ask

חלק I – לאומיות

פרק ראשון – קטעי מקור

שאלה מס' 1

סעיף א'

אירועים פוליטיים:

1. **המהפכה האמריקאית (רקע):** במהלך המאה ה-17 הוקמו לאורך חופה המזרחי של צפון אמריקה 13 **מושבות בריטיות** ובהן שוכנו 2.5 מיליון תושבים. המושבות היו חלק בלתי-נפרד מבריטניה. כדי לממן את קופתה המתרוקנת של בריטניה החל הממשל הבריטי להטיל על המושבות האלה שורה של מסים. המסים עוררו כעס רב במושבות. תושבי המושבות שאפו לנהל את ענייניהם בעצמם, וביקשו שבריטניה תפסיק להתערב בענייניהם. היו אלה בעיקר קבוצות של משכילים שהושפעו מהרעיונות של תנועת ההשכלה באירופה. סיסמתם הייתה: "חופש לנו, בדיוק כמו לכם!" למלחמה בין המושבות לבין הממשל הבריטי ולהכרזת העצמאות האמריקאית הייתה השפעה עצומה באירופה. הכרזת העצמאות העניקה לאירופים את התחושה שהם חיים בתקופה שעומדים להתחולל בה שינויים גדולים. הם גם הבינו שרעיונות ההשכלה לא היו רעיונות תיאורטיים בלבד, ושאפשר ליישם אותם. המהפכה האמריקאית יצרה את "המיתוס האמריקאי", שלפיו הולכת וקמה חברה חדשה, דמוקרטית יותר. האירופים החלו לחשוב על אמריקה כעל מודל של עולם העתיד.

2. **המהפכה הצרפתית (רקע):** ערב המהפכה שרר בצרפת אי-סדר נורא, שבא לידי ביטוי בגביית מסים שנעשתה בצורה לא אחידה וכן בשיטת עונשים שונה לכל אזור. מסיבות אלה, קופתה של צרפת הייתה ריקה ערב המהפכה. לרבים היו ציפיות לשינויים מרחיקי לכת, אך עד מהרה התברר כי המלך לא יוכל לספק את רצונם של בני המעמד הבינוני, שהדרך למשרות פוליטיות הייתה חסומה בפניהם. במהפכה הצרפתית נקבע תקדים להרס "הסדר הישן" ולבניית מוסדות שלטוניים השואבים את סמכותם מהעם. המהפכה גרמה להפצת רעיונות המהפכה האוניברסליים "חירות, שוויון ואחוה" לאזורים אחרים באירופה. המהפכה הצרפתית הביאה להתעוררות לאומית, שבאה לידי ביטוי בכל תחומי החיים. חוקרים רבים רואים במהפכה הצרפתית את ראשית התפתחותה של הלאומיות המודרנית.

תיעוש ועיור

השינויים החברתיים-כלכליים (הגידול הדמוגרפי, תהליכי העיור, תהליכי התיעוש) יצרו מציאות חדשה ברוב ארצות אירופה והובילו רבים להתנתק מהמסגרות המסורתיות.

כמות העובדים בערים גדלה במהירות רבה מזו של התעשייה, וכתוצאה מכך ירדה רמת החיים בערים, נוצרה אבטלה ובצידה מצוקה חריפה. תחושת הניכור של העיר הגדולה, לצד ירידת כוחה של הכנסייה ותהליכי חילון שעברו על החברה האירופית, גרמו לאנשים לחפש זהויות חדשות. מגמות החילון הלכו והתרחבו, ופחתו השפעתה ומקומה של הכנסייה כמכוננת הבלעדית של חיי הפרט והחברה. המעבר לעיר הגביר את תחושת הניתוק והניכור בסביבה החדשה. האדם החל להרגיש בודד בעיר הגדולה. בעקבות מעבר זה התפתחה כמיהה להשתייכות למסגרות שיעניקו זהות ותחושת ביטחון.

תהליכי המודרניזציה סייעו להפצת הרעיונות הלאומיים המודרניים וטיפוח התרבות הלאומית לגווניה השונים בקרב שכבות אוכלוסייה רחבות. נצפו שינויים עצומים בתחומים הבאים: חינוך להמונים, עלייה באחוז יודעי קרוא וכתוב, עיתונות, ספרות, תקשורת ותחבורה. בתקופה זו אנו עדים לעליית דור חדש של מנהיגים שמקור כוחם, השקפת עולמם ודפוסי פעילותם התאימו למציאות החדשה שנוצרה במהלך המאה ה-19.

סעיף ב'

בקריקטורה באה לידי ביטוי שנאת ישראל. במקומות מסוימים האמנציפציה רק החריפה את האנטישמיות המודרנית: מקצת היהודים השתלבו בחברה הכללית, והצלחתם היחסית במציאות הכלכלית החדשה הייתה קרקע נוחה לקליטתן של תיאוריות אנטישמיות מודרניות על ידי תושבי הערים. בקריקטורה נראה רוטשילד, יהודי שהתעשר כלכלית, כייצור דמוני המנסה להשתלט על העולם.

גורם נוסף הוא **השפעת התסיסה הלאומית באירופה והצלחותיהן של תנועות לאומיות למיניהן:** הלאומיות האירופית (ובעיקר ארבע תנועות לאומיות: האיטלקית, הגרמנית, היוונית והפולנית) שימשה דוגמה ומקור להוגי דעות ציוניים. **תנועת השחרור היוונית**, שהגשימה את מטרותיה בשנת 1832, שימשה מודל לחיקוי. בשנות העשרים של המאה ה-19 התקוממו תושבי יוון, שהייתה חלק מן האימפריה העות'מאנית, נגד כובשיהם והשתחררו לאחר מאבק ממושך. במלחמתם לעצמאות לאומית אימצו היוונים דימויים לאומיים עתיקים. הם שאפו להקים מחדש את האימפריה היוונית העתיקה, ומאבקם לעצמאות היה מלווה בתחייה תרבותית, אם כי מוגבלת בהיקפה. אופיו של המאבק לעצמאות לאומית ביוון, ובעיקר הפנייה לעבר ההיסטורי, שימשו מודל לחיקוי להוגי הדעות הציוניים. **תנועת השחרור הפולנית** השפיעה ישירות על יהודי פולין, ואף היו יהודים שלקחו חלק פעיל בהתקוממות הלאומיות הפולניות. הפולנים שאפו לאחד מחדש את כל הטריטוריות שנלקחו מהם במרוצת השנים. לכישלון ההתקוממות הלאומית הפולני הייתה השפעה כפולה על יהודי אירופה: מצד אחד היהודים קיבלו בהתלהבות את הרעיונות של מנהיגי התנועה הלאומית הפולנית (במיוחד של ההיסטוריון יואכים לָלוּל והמשורר אדם מיֶצְקֵבִיץ'), ומצד שני דיכא הכישלון את שאיפתם של היהודים לכוון תנועה לאומית. קבוצה של

אישים יהודים הושפעו עמוקות מרעיון הלאומיות המודרנית שפשט באירופה של המאה ה-19. הם היו ראשוני ההוגים בנושא הלאומיות היהודית שהציעו תוכניות מעשיות לפתרון בעיית היהודים (הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל). האישים הללו פעלו בשנים 1860-1874, עוד בטרם קמה התנועה הציונית, בשל כך הם נקראים **מְבַשְׂרֵי הַצִּיּוֹנוּת**. בקבוצה נכללו: הרב **צְבִי הֵיֶשֶׁת קְלִיֶשֶׁר**, הרב **יְהוּדָה אֶלְקָלְעִי וּמִשָּׁה הֶס**.

שאלה מס' 2

סעיף א'

- נקודות דמיון

- **זיקה רומנטית לעבר הרחוק ושימוש בגיבורים לאומיים היסטוריים:** מנהיגי התנועות הלאומיות השונות שפעלו באירופה, ובכלל זה גם מנהיגי הציונות, עשו שימוש בעבר ההיסטורי המשותף ככלי ליצירת גיבוש לאומי ופיתוח תחושת גאווה משותפת. העבר המשותף הוצג כתקופה היסטורית מפוארת שיש לשאוף לחידושה ולקחת דוגמה ממנהיגיה. מנהיגי התנועה הלאומית האיטלקית, למשל, הפכו את תקופת האימפריה הרומאית וקיסריה למושא הערצה, ביוון פרחת תנועה תרבותית שטיפחה הערצה לימי יוון העתיקה ונקראה "פילהלניזם". השפעת תנועה זו הביאה לתמיכה הולכת וגוברת בתביעתם של היוונים להשתחרר מהשלטון העות'מאני.
- **התנועה הציונית התרפקה על תקופת החשמונאים שהובילו את עם ישראל לעצמאות מדינית, והציגה את דמותו של יהודה המכבי כגיבור לאומי.**
- **הרצון לעצמאות:** הן הרצל והן הנסיך היווני מדברים הדרישה לאחד ולייחד את בני הלאום במסגרת מדינה ריבונית עצמאית. הרצון לעצמאות הביא במהלך המאה ה-19 להתעוררות של תנועות לאומיות שדרשו לעצמן עצמאות במסגרת של מדינה ריבונית. התנועות הלאומיות תמכו ברעיון של "מדינה לכל לאום" ו"כל הלאום במדינה אחת".

- **הרצל והתנועה הציונית קראו לניהול המאבק להשגת מדינה בדרכים דיפלומטיות, תוך השגת הסכמה כלל-עולמית רחבה ככל שניתן:** תנועות לאומיות רבות באירופה, כמו התנועה היוונית בקטע, קראו לניהול מאבק מזוין למען השגת העצמאות המיוחלת, ואכן מאבקם הלאומי של חלק מעמי אירופה היה מאבק צבאי וכלל שפיכות דמים. התנועה הציונית לא הטיפה למאבק בכוח, אלא למאבק בדרכים דיפלומטיות לצורך השגת הסכמת העולם להקמת מדינה יהודית. התנועה הציונית הקדישה מאמצים רבים להשגת הכרה בינלאומית בזכותו של העם היהודי לארץ משלו, לקריאה לשיבת העם היהודי לארצו וליצירת חברה עצמאית בארץ ישראל.

סעיף ב'

גורמים מעכבים :

גורמים מעכבים במאבק האיטלקי

- שליטי ארבע המעצמות באירופה (האוסטרים, הצרפתים והספרדים) התנגדו לתנועה הלאומית האיטלקית. שליטי אירופה הורגלו לראות את איטליה כשטח המסומן על המפה בלבד. למעשה לא ראו בה מדינה השייכת לעם האיטלקי.
- **האפיפיור והכנסייה הקתולית** חששו לפגיעה במעמדם ורצו לאחד את איטליה תחת שלטון דתי.

פרק שני

שאלה מס' 3

סעיף א'

- במפה: התמוטטות של אימפריות-הקיסרות הרוסית, האימפריה העותמנית והקיסרות האוסטרו-הונגרית; לאיחוד בין מדינות ולהקמתן של מדינות חדשות-יוון, איטליה, גרמניה ועוד.
- בחברה: בני האדם, מחפשים מסגרת חברתית שיוכלו להשתייך אליה ולהזדהות אתה. הלאומיות שימשה כמוקד לתחושת שייכות ולהזדהות של הפרט בחברה המודרנית. הלאומיות המבטאת את תחושת השייכות והנאמנות ללאום. כאשר מוקדי ההזדהות הקודמים, כמו הדת, נחלשו ואבדו חלק גדול מכוח המשיכה שלהם.

סעיף ב'

תחום התיישבותי:

- **העיר תל אביב – עיר עברית:** ציון דרך חשוב בתולדות היישוב היהודי בארץ ישראל התרחש בימי העלייה השנייה, כאשר התפתח יישוב יהודי עירוני חדש צמוד ליפו. בשנת 1905 היו ביפו כ-5,000 יהודים. תנאי הדיור הקשים ויוקר הדירות היו בעיות קשות שתושביה של העיר נאלצו להתמודד עמן. בעיה נוספת הייתה היחסים בין היהודים והערבים ביפו – הנהירה של יהודים ליפו לא מצאה חן בעיני התושבים הערבים, והדבר הביא להידרדרות היחסים בין היהודים לערבים בעיר. כך התאגדו כ-60 בעלי מלאכה, סוחרים, אקדמאים ובעלי מקצועות חופשיים, וייסדו אגודה בשם "אחוזת בית". האגודה רצתה להקים שכונה חדשה, שתהיה בסיס לעיר עברית חדשה שתוקם מחוץ לחומות יפו.
- **המושבה:** בני העלייה הראשונה הקימו את המושבות החקלאיות הראשונות בארץ. המושבות לא הצליחו במיוחד מבחינה כלכלית, אולם הן הניחו את הבסיס להתיישבות

לאומית חקלאית בארץ ישראל. הצלחתן העיקרית הייתה הפיכתן לסמל לאומי בעיני יהודי התפוצות. המושבות החלו כיישובים כפריים המבוססים על משקים פרטיים, ועם הזמן הפכו רובן ליישובים עירוניים. עד 1884 הוקמו בארץ 7 מושבות שבהן התגוררו מאות נפשות. בהמשך הוקמו מושבות נוספת באזורים שונים בארץ-ישראל. **באיזור שפלת יהודה:** ראשון לציון, נס ציונה, רחובות, עקרון, מזכרת בתיה, באר טוביה, גדרה; **באיזור השרון:** זכרון יעקב, בת שלמה, שפיה, גבעת עדה, חדרה עתלית; **באיזור הגליל התחתון:** סג'רה, מנחמיה, יבניאל, כפר תבור; **באיזור הגליל העליון:** מטולה, ראש פינה, יסוד המעלה. מאפייני המושבה: צורת התיישבות חקלאית שהתבססה על בעלות פרטית של הקרקע; המשק היה מבוסס בעיקר על ענף חקלאי אחד. בחלק מהמושבות היו מושבות מטעים (גפנים, הדסים, שקדים וזיתים), והמושבות בגליל היו מושבות פלחה. החקלאות הייתה מודרנית והחקלאים נעזרו בשיטות חדשות ובכלי עבודה מודרניים; אורח חיים מסורתי ויסודות דמוקרטיים – במושבות שמרו האיכרים על אופי דתי, עזרה הדדית, בחירת ועד והכרעת הרוב; יישובים בנוסח אירופה – למרות התנאים הקשים, המושבות בנו תשתיות – דרכים, אספקת מים ועוד. היו בהן מערכת שירותים, מבני ציבור, מערכת חינוך ופעילות חברתית ותרבותית.

1. **הקבוצה הקטנה:** ב-1909 קיבלו על עצמם פועלים, בהצעתו של רופין, להתיישב על אדמת אום ג'וני ולעבוד את אדמתה. הקבוצה קראה למקום דגניה (שמכונה גם "אם הקבוצות"). חברי דגניה חיו "כמשפחה אחת גדולה" תוך שותפות מלאה ברווחים, בחינוך ובעבודה, וללא פיקוח חיצוני כלל (אף לא פיקוח של מנהל עבודה). החידוש בהתיישבות של הקבוצה הקטנה הוא המעבר מפועל נודד (כמו בסג'רה) להתיישבות של קבע. מאפייני הקבוצה הקטנה: קרקע לאומית – הקבוצה התיישבה על קרקע לאומית כדי לא להיות בעלים של קרקע (התנגדות לקניין פרטי); עבודה עצמית – הקבוצה התנגדה לניצול הזולת ולכן התבססה על עבודה עברית עצמית ולא על עבודה שכירה. זהו מימוש של אידיאל כיבוש העבודה שאפיין את העלייה השנייה; שיתוף ושוויון – הדבר החשוב ביותר בקבוצה היה חיי השיתוף והשוויון. אלו היו כמובן העקרונות הסוציאליסטיים שחברי הקבוצה האמינו בהם; חשיבותה של דגניה הייתה בכך ששימשה מודל להערכה ולחיקוי והיותה את הבסיס והדגם להקמתו של הקיבוץ.

תחום ביטחוני:

בעיות הביטחון העיקרו על רוב היישובים העבריים שהוקמו בתקופת העלייה הראשונה והשנייה. כמעט כולם נאלצו להתגונן מפני חבורות שודדים ומהתנכלויות של כנופיות מאורגנות. המתישבים שכרו שומרים בדואים וצ'רקסים להתמודד עם המצב. גניבות חוזרות ונשנות משדות המושבות בחסותם של שומרים ערבים או בסיועם הביאו את האיכרים למסקנה כי יש צורך בהנהגת שמירה עברית. בפברואר 1907 הוקמה בסג'רה אגודה סודית שנקראה "בר גיורא", אשר בראשה עמדו יצחק בן-צבי וישראל שוחט. עוד נמנו עם חברי האגודה אנשים כמו אלכסנדר זייד וישראל גלעדי. מטרת האגודה הייתה כיבוש השמירה העברית במושבות. הצלחתה של בר גיורא בשמירה בסג'רה חיזקה את רעיון השמירה העברית ועודדה את איכרי המושבות לשכור שומרים יהודים במקום ערבים. באפריל 1909, כשנה וחצי לאחר ייסוד אגודת "בר גיורא", הצטרפו אליה חברים נוספים והוחלט להקים את ארגון "השומר". ראשי ארגון "השומר" שאפו לכבוש בהדרגה את תפקידי השמירה בכל המושבות.

- בשנת 1912 הגיע הארגון לשיא פעילותו ואפילו נאלץ לדחות את בקשתן של מושבות מסוימות בשל מחסור בכוח אדם. ארגון "השומר" לא הסתפק בכיבוש השמירה מידי הערבים בלבד. השמירה הייתה לגביו חלק מהותי ובלתי נפרד מ"כיבוש העבודה". חברי הארגון פעלו לארגן את העבודה העברית במושבות וכל חבר "השומר" נדרש לעבוד שנה לפחות בעבודת אדמה. חברי "השומר" האמינו כי רק השילוב של שמירה ועבודה יביא להגשמת החזון הציוני.

שאלה מס' 4

סעיף א'

'ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל, ותשתדל במיטב מאמציה להקל על השגת מטרה זו. בתנאי ברור שלא ייעשה שום דבר העלול לפגוע בזכויות האזרחיות והדתיות של עדות לא יהודיות בארץ ישראל או בזכויות ובמעמד המדיני מהם נהנים יהודים בכל ארץ אחרת.'

סעיף ב'

למרות הבעיות והסתירות הפנימיות שלה, הצהרת בלפור היא מסמך משמעותי ביותר בתולדות הציונות והיישוב היהודי בארץ-ישראל, מכמה סיבות:

1. ההצהרה הייתה ניצחון פוליטי ומוסרי לציונות משום שעכשיו הוגדרה הכרה בינלאומית במטרות הציונות ובזכותו של העם היהודי לשוב לארצו. תוכנה של הצהרת בלפור אושר על ידי המעצמות הגדולות בוועידת סן-רמו (אפריל 1920), ובכך קיבלה תוקף של מסמך בינלאומי מחייב.
2. ההצהרה תרמה לחיזוק הקשר בין ההסתדרות הציונית ליישוב היהודי בארץ ישראל.
3. ההצהרה חיזקה את מעמדו של ד"ר חיים ויצמן בקרב התנועה הציונית. וייצמן הפך למעשה למנהיגה הנערץ של ההסתדרות הציונית.
4. הצהרת בלפור הייתה במידה רבה המשך דרכו המדינית של הרצל. ההצהרה הפיחה תקווה בלב האנשים, תקווה לחיזוק היישוב היהודי, ובעתיד - להקמה של מדינה יהודית בארץ. הצהרת בלפור היא מסמך "מייאש בערפולו" מפני שקריאת ההצהרה מעוררת שאלות רבות שמקורן באי הבהירות של המושגים ושל הכוונות של בריטניה במסמך זה:

(1) "בית לאומי": מהו? האם הכוונה לעצמאות מדינית או לעצמאות תרבותית בלבד? האם זהו כתב זכויות בריטי מחייב?

(2) האם יש לפרש את המשפט "הקמת בית לאומי בא"י" כהתחייבות בריטית להקמת מדינה יהודית בכל ארץ ישראל? כשניתנה הצהרת בלפור לא הייתה "ארץ ישראל" אזור מוגדר מבחינה טריטוריאלית (שטח). ההצהרה אינה מזכירה כלל את גבולות הארץ שבה יהיה הבית הלאומי היהודי, וגם לא את מקומו בתוכה.

(3) הביטוי "רואה בעין יפה" – האם פירושו תמיכה מרחוק, או גישה אוהדת ממשית שתבוא לידי ביטוי בפועל?

(4) בהצהרה נאמר: "ותעשה כמיטב מאמציה להקל על השגת מטרה זו". האם זו הבטחה ברורה? מה פירוש הדבר "להקל" – תמיכה דיפלומטית? סיוע חומרי?

(5) מהי "פגיעה" בעדות הלא יהודיות? מהו מעמדן המשפטי של העדות? האם גם הן יקבלו עצמאות? האם הכוונה לערבים? אם כן, מדוע הם לא הוזכרו במפורש? מה יהיה על הרוב הערבי שמנה כ- 650,000 (לעומת 56,000 יהודים)?

(6) "בתנאי ברור שלא ייעשה דבר, העלול לפגוע... בזכויות ובמעמד המדיני מהם נהנים יהודים בכל ארץ אחרת". הסתייגות זו בהצהרה נכתבה בלחצם של קבוצות יהודיות אנטי ציוניות בבריטניה, שחששו שההצהרה בדבר בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל עלולה לפגוע במעמד של היהודים כאזרחי בריטניה, או להביא להאשמתם ב"נאמנות כפולה". אולם, בהצהרה נכתב "בכל ארץ אחרת" וכאן עולה השאלה: האם בריטניה תגן על כל יהודי העולם? כיצד תעשה זאת?

חלק II

פרק שלישי – ממדינת מקדש לעם הספר

שאלה מס' 5

סעיף א'

גישתו של עזרא: עזרא נקט בגישה בְּדִלְנִית שביקשה לשמור על טוהר העם היהודי, כלומר עם ישראל הוא עם נבדל משאר העמים. יש למנוע את נישואי התערובת מתוך חשש של התבוללות דתית בעמים הנוכרים. עזרא אף קרע את בגדיו לאות אבל, בעקבות התופעה. עזרא חשש שהיהודים "יחקו" את העמים הנוכריים ויחלו לעבוד כמה אלילים. יש לזכור, שעזרא, כמי שעלה מבבל, דגל בדת מונותיאיסטית, כלומר אמונה באל אחד, בניגוד לעמים שישבו בארץ שדגלו בדת פוליתיאיסטית, כלומר אמונה בכמה אלילים. עזרא האמין כי המשך ההיטמעות בעמים הנוכריים ונישואי התערובת יביאו אסון נוסף על עם ישראל, כמו שקרה בזמן חורבן הבית הראשון.

הנסיבות להובילו אותו להיאבק: לקהילה היהודית בְּבָבֶל החלו להגיע ידיעות מדאיגות על מצבם הקשה של העולים בעלייה הראשונה מבבל ליהודה. בעיות כלכליות, פגעי טבע ואי הקפדה על נישואי תערובת עם העמים הנוכריים בסביבה (בעיקר עם השומרונים) הקשו על ביסוסו של היישוב. עזרא חשב שעלייתו תביא לתנופה רוחנית מחודשת בארץ ישראל ותחזיר את היהודים לבסיס של תורת השם.

סעיף ב'

פעילותו של נחמיה

- השלטת אורח חיים יהודי-דתי בירושלים וביטול המסחר שהתנהל בשוק שלה בשבת.
 - בניית החומה בירושלים הייתה אחד המפעלים הגדולים ביותר של נחמיה. מפעל זה קודם במהירות (החומה הוקמה בתוך 52 ימים) בזכות כושר הארגון והביצוע של נחמיה. למפעל התגייסו משפחות שהתנדבו מרצון אך גם עובדים שגויסו בכפייה על ידי נחמיה. המשמעות של לחומה סביב העיר הייתה חשיבות רבה לא רק מבחינה ביטחונית אלא גם במניעת ההיטמעות של שבי ציון עם תושביה המקומיים של הארץ אשר חיו סביב העיר.
- פעילותו של נחמיה בירושלים הובילה למחלוקת בין שבי ציון ותושביה הנוכריים של הארץ. השומרונים, ובראשם הפְּחָה של השומרון, סִבְלֵט החורוּנִי, רצו ליטול חלק בבניית החומה כחלק מניסיונם להיות חלק מעם ישראל. גם במקרה הזה דחה נחמיה את עזרתם.
- בתקופתו של נחמיה העמיק הקרע בין שבי ציון לבין השומרונים. דחיית שיתופם בבניית בית המקדש, בניית חומות עיר ירושלים וגירוש הנשים הנוכריות הובילו לנתק מוחלט בין שתי הקהילות ולבניית מקדש שומרונים נפרד בהר גְּרִיזִים שליד שכם. בסיום הקמת החומה נערכה תהלוכה רבת משתתפים עם הקרבת קורבנות.
- לאחר הקמת החומה פעל נחמיה לניתוק האוכלוסייה היהודית בירושלים מהתושבים הנוכריים סביבה כאשר הורה לסגור בשבת את שערי העיר ולמנוע כניסה של רוכלים. נחמיה גם ניסה להגדיל את האוכלוסייה הדלילה של ירושלים באמצעות

שאלה מס' 6

סעיף א'

מהו מלך חסות? מלך השולט תחת חסות רומאית. השלטון הרומאי מאפשר לו מדיניות פנים עצמאית, יש לו סמכות להחזיק צבא, למנות הנהלה ציבורית והנהלה כספית של המדינה ולהנהיג בעם שיפוט וחקיקה. אך מדיניות החוץ מוגבלת והוא אינו רשאי לנהל מדיניות חוץ עצמאית. בשנת 37 לפנה"ס המליכו הרומאים את הורדוס כמלך היהודים. שלטון כזה שלך מלך מקומי הכפוף לשלטונות רומא נקרא שלטון עקיף, והוא הונהג בכל מיני ממלכות קטנות ברחבי האימפריה. הקטע מבטא את היותו של הורדוס כפוף לשלטון הרומי.

סעיף ב'

- רצון לאהדה מצד היהודים: התיישבות- הקמת יישובים חדשים ליהודים שעלו מהתפוצות בכך הוא ניצל שטחים בלתי מיושבים לחקלאות.
- נאמנות לקיסרים הרומאים: אימוץ פולחן הקיסר- את הערצתו לקיסר ביטא הורדוס כפי שהיה מקובל: בבניית ערים (סבסטיה וקיסריה), בניית מקדשים ועריכת תחרויות לכבודו. (מחוץ לירושלים) חצר מלכותו הלניסטית.

סעיף א'

חדלה מלהתקיים מִשְׁרְתוֹ של הכוהן הגדול בבית המקדש. הכוהן הגדול עמד בראש המקדש וריכז בידי את הסמכות הרוחנית, והיה לו למעשה תפקיד משמעותי בהנהגתה של האומה.

הניסיון המרכזי להתמודד עם המשך קיומו של העם ההודי ללא בית המקדש התרחש ביבנה. בעיר הוקם מרכז רוחני על ידי רבן יוחנן בן זכאי וחכמים נוספים, שעזבו את ירושלים בטרם נפלה בידי הרומאים. בן זכאי היה ממחנה המתונים, ולכן הסברה היא שהשלטונות הרומאיים אפשרו לו לצאת כדי לחזק את המחנה שתמך בשלום עם הרומאים.

ביבנה ישבו חכמים עוד לפני החורבן, ולכן היא נראתה כמקום מתאים לפעילותו של בן זכאי. בן זכאי רצה להמשיך את קיום הפולחן הדתי היהודי ללא המקדש. הוא פעל ביבנה בשנים 70-80 לספירה, והקים שם בית מדרש ובית דין.

סעיף ב'

המורדים האמינו כי האל לא יתיר לרומאים להחריב את בית המקדש וכי פני הדברים ישתנו והרומאים יובסו בסופו של דבר. החברה היהודית שקעה במשבר גדול, ורבים החלו לשאול עצמם מדוע ניצחו עובדי האלילים את אלוהי ישראל. אחרים החלו לטעון כי אין עוד ערך לתפילות, משום שהן קשורות בהקרבת קורבנות בבית המקדש. אין יותר מקום לעבוד את ה', אין מקום להקריב קורבנות. זו הייתה פגיעה אנושה בפולחן. שאלות אלו סימנו את הסכנות של אובדן האמונה ואובדן המנהיגות בקרב היהודים, וכן את הצורך בשיקום היהדות בלי ירושלים ובית המקדש.

תקנות חדשות "זכר לחורבן"

רבן יוחנן בן זכאי רצה להעלות את זכר בית המקדש כדי להמשיך לקיים את פולחן עבודת האל כפי שהיו נוהגים בבית המקדש. הוא עשה זאת באמצעים הבאים:

1. **תקיעה בשופר בראש השנה:** הכוהנים היו תוקעים בשופר בבית המקדש בראש השנה שחל בשבת. בן זכאי החזיר מנהג זה וקבע כי מותר לתקוע בשופר בראש השנה שחל בשבת.
2. **ברכת הכוהנים:** בן זכאי קבע כי בתפילת שמונה-עשרה יעלו הכוהנים לברך את העם יחפים, וזאת לזכר האיסור להיכנס בנעליים לבית המקדש.
3. **נטילת לולב:** במהלך חג הסוכות היה נהוג ליטול לולב בבית המקדש ולהקיף איתו את המזבח במשך שבעת ימי החג. בן זכאי קבע כי כל אדם ייטול לולב כזכר למקדש.

בית הכנסת – בית הכנסת הפך להיות המוקד של הפולחן היהודי. רבן יוחנן בן זכאי רצה ליצור יהדות שאינה תלויה בקיום המקדש וירושלים. כך הפכה היהדות לדת ניידת שאותה יכול היהודי לקחת לכל מקום שאליו ילך. כך בעצם התאפשר קיום היהודים בגולה בהיעדר היכולת לכפרה באמצעות הקרבת קורבן בבית המקדש.

לימוד התורה והתפילה – דרך התמודדות עם היעדרו של בית המקדש והפגיעה בפולחן

בבית המדרש של רבן יוחנן בן זכאי המשיכו ללמוד תורה ולהעביר פסקי הלכה שונים לשיבות ברחבי התפוצות ובארץ ישראל. ביבנה נוצרה המשכיות על ידי דור של תלמידים שהעמידו אחריהם דור נוסף של תלמידים.

ממשיכו של רבן יוחנן בן זכאי, רבן גמליאל, הוסיף את תפילת ערבית לתפילות הקיימות: שחרית ומנחה, וכך חייב להתפלל שלוש פעמים ביום בנוסח תפילה אחיד. לפני חורבן בית המקדש הייתה חובת תפילה רק בציבור, ואילו אחרי החורבן הנהיג רבן גמליאל את חובת התפילה גם ביחידות. כמו כן קבע רבן גמליאל את הנוסח הסופי לתפילת שמונה-עשרה.

פרק רביעי- ערים וקהילות בימי הביניים

עיר מדגימה - בגדד

שאלה מס' 8

סעיף א'

מעמד המשפטי של היהודים בערים המוסלמיות

לפי חוקי האסלאם היה ליהודים מעמד מיוחד בממלכה המוסלמית. הם היו במעמד משפטי אחיד בכל רחבי הממלכה המוסלמית: **בני חסות** (אָהַל א-דִימָה). המוסלמים ראו ביהודים כממשיכי מסורת דתית שמקורה בהתגלות אלוהית אמיתית לפני תקופתו של מֶחֶמֶד. לכן הם זכו להגנת השלטונות וכן נהנו מחופש הפולחן. אולם, לא הוענקו להם כל פְּרִיבִּלִּגְיוֹת (זכויות יתר).

סעיף ב'

המעמד המשפטי של היהודים בעיר הנוצרית

הנצרות שלטה בימי הביניים באמונתם של רוב האוכלוסייה ובאמצעות הכנסייה הנוצרית איחדה קבוצות שונות לדת אחת. האימפריה הרומית הייתה ביטוי לתפיסה אחידה של העמים באירופה והעבירה את עיקרי הדת הנוצרית מאב לבן. כך התגבשה באירופה מסגרת תרבותית אחת.

היהודים היו מיעוט בתוך הערים הנוצריות והם היו חלק בלתי נפרד מהערים של ימי הביניים. היהודים היו לא רק מיעוט תרבותי אלא גם דתי ומשום כך היו לעתים נרדפים וחשופים לאלומות, בעיקר מהאוכלוסייה ולא מהאליטות השולטות. היהודים קיבלו מעמד משפטי מיוחד, טוב יותר ממעמדם של האיכרים באירופה ואפילו דומה לזה של שאר תושבי העיר.

היו מקרים שבהם היהודים הופלו לרעה, הוחרם רכושם ואף נשללו זכויותיהם. היהודים חיו באזורים נפרדים בעיר, שהיו רחוקים מהמרכזים התרבותיים, הכלכליים והדתיים. המגורים נקבעו על פי פריבילגיות – זכויות יתר שניתנו ליהודים על ידי האליטות השליטות בעיר. ניתן לומר

שברוב הערים הנוצריות של ימי הביניים דחה המיעוט היהודי את תרבות הרוב הנוצרית והדבר בא ליד ביטוי בשונות שהייתה קיימת בין הקהילה היהודית וזו הנוצרית.

קהילות יהודיות התקיימו בגרמניה מן המאה ה-8 ובספרד ובאיטליה בתקופות מוקדמות הרבה יותר.

שאלה מס' 9

סעיף א'

בגדאד כמרכז כלכלי

המסחר בעיר בגדאד היה אחד היסודות החשובים שעליהם נבנתה והתפתחה העיר. במאה העשירית ביססה בגדאד את מעמדה כמרכז מסחרי גדול כאשר היא מייצאת ומייבאת סחורות, חומרי גלם ומוצרי מזון רבים. על המסחר היה מופקד **החסִבָּה** – **מוסד מפקח**. מוסד זה היה אחראי על סדר הציבורי ופיקח על חיי הכלכלה בעיר ובין היתר על המסחר והשווקים, למשל בבדיקת המשקולות ומניעת הונאה. את עבודת הפיקוח ביצע **מִחְתֶּסֶב** – מפקח שמונה על ידי הח'ליף או אחד ממושליה והיה כפוף לקאדי. מעבר לפיקוח על השווקים היה **המִחְתֶּסֶב** מפקח על בתי המרחץ בעיר וכן מונע הפקעת מחירים בתקופות של רעב. בהדרגה הפך והתבסס מעמדו של **המִחְתֶּסֶב** והוא עסק גם באכיפתם של חוקים דתיים בזמן תפילות ובחיי המסחר וכן דאג לתחזוקתה של העיר ולהענשת הפוגעים בניקיונה.

המסחר עבר בעיקר דרך השווקים בעיר שמוקמו, החל משנת 773, ברובע **אַל-פַּח'ה** על ידי הח'ליף **אַל-מַנְצוּר**. הרובע היה ממוקם מדרום לעיר מתוך השיקול הביטחוני של הרחקת התנועה הסואנת מן המרכז השלטוני בעיר. ברובע זה התרכזו סוחרי העיר והיו בו דרכים רחבות ולמעלה ממאה בתי מסחר. היו ברובע כמה שווקים וכל אחד מהם התמחה בסוג אחר של סחורות ומוצרי מזון: שוק מגדלי עופות, שוק קצבים ושוק בדים.

אנשים רבים בעיר מצאו את פרנסתם בעבודה עבור הממשל וכל מיני עבודות כמו הטבעת מטבעות, ייצור נשק לצבא וכן עבודות ציבוריות שונות כגון חפירת תעלות השקיה וסלילת דרכים. רבים אחרים עסקו במקצועות שלא דרשו מקצועיות רבה כמו מנקי רחובות וסוחרים בשוק. בגדאד ייצאה סחורות רבות כמו משי, נייר, וטקסטיל אל אזורים אחרים בממלכה. אך גם סיפקה את הצרכים של האוכלוסייה המקומית. בעלי בתי המלאכה מכרו בעצמם את תוצרתם לקהל הרחב, בשווקים השונים. בתי המלאכה של בגדאד היו מגוונים ובכל אחד מהם נמצא אוּמָן אחד עם כמה עוזרים. המיומנות של האומנים הייתה עוברת מאבות לבנים.

היו שעסקו בעבודות שנחשבו ליוקרתיות כמו עיסוק בזהב ושאר המתכות היקרות ובבשמים, והיו בתי מלאכה שעסקו בעבודות שנחשבו לנחותות יותר כמו קצבות ועיבוד עורות. היו בתי מלאכה שעסקו בכמה תחומים ולכן היו בהם כמה אוּמָנים כמו למשל בתעשיית הבדים שהצריכה אנשי מקצוע בתחום החייטות, הצביעה והאריגה.

הפעילות הכלכלית של היהודים בח'ליפות

כיבושיהם של יורשיו של מחמד במאות השביעית והשמינית הביאו למצב שבו למעלה מתשעים אחוזים מיהדות העולם היו תחת שליטתה של הממלכה המוסלמית שהוקמה. עד מהרה הפכו מחנות צבא רבים לערים משגשגות והיו למרכזי כלכלה ומסחר. היהודים ראו את הפוטנציאל הטמון בערים המתפתחות וכך החלה להתרחש תופעה של עיור בקרב האוכלוסייה היהודית ברחבי הממלכה שניצלו את המרחב העירוני המאורגן החדש. היהודים החלו להשתלב בענפי תעסוקה שונים בערים ורבים מהם היו בעלי מלאכה כסנדלרים, צורפים ונפחים וכן בעלי מקצועות חופשיים כמו רופאים.

יהודי בגדאד התרכזו בצד המערבי של העיר, ברובע **עטיקה** ליד רובע **אל-פֶּרַח'**. היו בקרב הקהילה היהודית יהודים שעלו לגדולה והשפעתם על חיי היומיום והתרבות בקהילה היה גדול. יהודים אלה בלטו בתחום הכלכלי והפכו לבנקאים של חצר המלוכה בבגדאד כמו למשל נטירא ובניו. הם גם שימשו כגורם מרכזי להלוואות לסוחרים יהודים ועושרם שימש להם כהגנה מפני פגיעות השליטים, שרצו להמשיך להלוות מהם. כמו כן, חצר המלוכה השתמשה במספר מצומצם של רופאים ואנשי מסחר יהודים שסיפקו שירותים שונים לשליטים. כך קמו קהילות יהודיות גדולות בערים מוסלמיות רבות כמו בגדאד.

שאלה מס' 10

סעיף א'

ראש הגולה

השלטונות המוסלמים העניקו ליהודים בממלכה אוטונומיה דתית. כך היה גם אחד התפקידים החשובים בעולם היהודי שמקום מושבו היה בבגדאד – **ראש הגולה**. נושא תפקיד זה, שפונה גם "המנהיג של יהודי בבל" עמד בראש היהודים בכל הח'ליפות. היו לו סמכויות כמו מינוי דיינים, גביית מיסים בקהילה היהודית ואף סמכויות לאכוף את החלטותיו באמצעות ענישה.

הוא לא היה שופט באופן רשמי אך דיינים שונים התייעצו בו בנושאים שונים וראו בפסיקתו את המילה האחרונה. הוא זכה לכבוד גדול, במיוחד במאות השביעית עד התשיעית, הן מצדו של השלטון המוסלמי, שראה בו את מנהיג היהודים, והן מצדם של היהודים שחלקו לו כבוד מלכים. בכלל היו לנושא משרה זו סממנים מלכותיים שבאו לידי ביטוי בבגדי פאר שלבש וכשהוא נישא על גבי אפיריון מוזהב. השלטון המוסלמי לא התערב במינוי של ראש הגולה שנבחר על ידי שתי הישיבות ששכנו בבגדאד. הח'ליף, כך סבורים החוקרים, אישר את המינוי במכתב רשמי שבו מפורטות סמכויותיו של ראש הגולה. במאה העשירית פרצה מחלוקת קשה בין עשירי הקהילות בח'ליפות שביקשו להשפיע על הנהגת יהודי בגדאד, לבין ראש הגולה דויד בן זכאי. מחלוקת זו הביאה להדחתו של בן זכאי בשנת 940.

סעיף ב'

שיא פעילותן של הישיבות היה בין המאה ה-8 למאה ה-10 כאשר הציבור היה כולו נעזר בחוכמתם. לדוגמה, פעמיים בשנה בחודשים אדר ואלול הצטרפו אל תלמידי הישיבות סוֹרָא ופּוֹמְבֵּדִיתָא אלפי אנשים שאינם עוסקים בתורה בחיי היומיום, כדי ללמוד עימם תורה וכן לשמוע את דיוני החכמים בישיבות. מנהג זה נקרא יְרַחֵי פְּלָה.

הקהילות היהודיות בח'ליפות היו תחת מרותן של הישיבות בארץ ישראל וּבְבַבֶּל. ככל שקהילה הייתה קרובה לישיבות אלה היא נשלטה בעוצמה רבה יותר וככל שהייתה רחוקה יותר השליטה הייתה רופפת יותר. היה זה מבנה היררכי עם הנהגה מרכזית שהעניקה לקהילות מסמכויותיה. למרות שקהילות אלה לא הכריזו מעולם על עצמאות, חלה מהמאה ה-10 התרופפות רבה בקשרים שבין הקהילות והמרכז בבבל בעקבות המצב הקשה בעיר בגדאד בעקבות עליית השושלת הַבְּוִיִּיהִית בשנת 945. בקהילות רבות הוקמו מרכזי למידה מקומיים שהחליפו את המרכזים בבבל ובארץ ישראל. גם חל פיחות משמעותי במיסים ששילמו הקהילו לישיבות. לקראת השליש האחרון של המאה ה-10 הצליחו ראש הישיבות סוֹרָא ופּוֹמְבֵּדִיתָא לשקם את קשריהם עם הקהילות השונות. הם הצליחו לשמור על הנהגתן עד שנות השלושים של המאה ה-11. גאונים המשיכו לכהן עד המאה ה-13 אך חשיבתם פחתה באופן משמעותי.

שאלה מס' 11

סעיף א'

מעמד המשפטי של היהודים בערים המוסלמיות

לפי חוקי האסלאם היה ליהודים מעמד מיוחד בממלכה המוסלמית. הם היו במעמד משפטי אחיד בכל רחבי הממלכה המוסלמית: **בני חסות** (אָהֶל א-דִ'מָה). המוסלמים ראו ביהודים כממשיכי מסורת דתית שמקורה בהתגלות אלוהית אמיתית לפני תקופתו של מֹחַמַד. לכן הם זכו להגנת השלטונות וכן נהנו מחופש הפולחן. אולם, לא הוענקו להם כל פְּרִיבִּילְגִיּוֹת (זכויות יתר).

סעיף ב'

המעמד המשפטי של היהודים בעיר הנוצרית

הנצרות שלטה בימי הביניים באמונתם של רוב האוכלוסייה ובאמצעות הכנסייה הנוצרית איחדה קבוצות שונות לדת אחת. האימפריה הרומית הייתה ביטוי לתפיסה אחידה של העמים באירופה והעבירה את עיקרי הדת הנוצרית מאב לבן. כך התגבשה באירופה מסגרת תרבותית אחת.

היהודים היו מיעוט בתוך הערים הנוצריות והם היו חלק בלתי נפרד מהערים של ימי הביניים. היהודים היו לא רק מיעוט תרבותי אלא גם דתי ומשום כך היו לעתים נרדפים וחשופים לאלומות, בעיקר מהאוכלוסייה ולא מהאליטות השולטות. היהודים קיבלו מעמד משפטי מיוחד, טוב יותר ממעמדם של האיכרים באירופה ואפילו דומה לזה של שאר תושבי העיר. היו מקרים שבהם היהודים הופלו לרעה, הוחרם רכושם ואף נשללו זכויותיהם. היהודים חיו באזורים נפרדים בעיר, שהיו רחוקים מהמרכזים התרבותיים, הכלכליים והדתיים. המגורים נקבעו על פי פריבילגיות – זכויות יתר שניתנו ליהודים על ידי האליטות השליטות בעיר. ניתן לומר שברוב הערים הנוצריות

של ימי הביניים דחה המיעוט היהודי את תרבות הרוב הנוצרית והדבר בא ליד ביטוי בשונות שהייתה קיימת בין הקהילה היהודית וזו הנוצרית. קהילות יהודיות התקיימו בגרמניה מן המאה ה-8 ובספרד ובאיטליה בתקופות מוקדמות הרבה יותר.

שאלה מס' 12

סעיף א'

הגילדות

לצד המוסדות שהוקמו בעיר בעקבות התפתחותה של האוטונומיה העירונית החלו גם ביטויים של חיי חברה משותפים בערים של ימי הביניים. בעלי המלאכה בעיר החלו להתאגד באגודות על פי משלח ידם. אגודות אלה נקראו גילדות. למשל, גילדה של סנדלרים, של מעבדי עורות ושל סוחרים יין. רק לחברי גילדה הותר להתפרנס בעיר ממשלח ידם. הבסיס להתאגדות היה האינטרסים המשותפים של העוסקים באותו התחום מול גורמים חיצוניים בנושאי שיווק וקנייה. לכל גילדה היה סמל משלה וקדוש נוצרי שמגן עליה. היו גילדות שסיפקו לחבריהן עזרה הדדית בצורה של עזרה לקבוצות חלשות כמו אלמנות ויתומים וכן לחברים בגילדה שנפצעו או חלו. בהתחלה היו אלה רק גילדות של רוכלים, סוחרים עשירים ובעלי מלאכה אך בהמשך בין אם היו אלה סוחרים עשירים ובין אם פועלים פשוטים – לכולם הייתה גילדה שיכלו להצטרף אליה כדי שתגן עליהם מפני עוולות שונות ותספק להם ביטחון כלכלי.

סעיף ב'

פראג כמרכז חינוכי ותרבותי

ב-1348 נוסדה על ידי קרל הרביעי האוניברסיטה של פראג שזכתה לשם אוניברסיטת קרל. הייתה זאת אחת האוניברסיטאות החשובות באירופה בתקופה זו. זה היה המוסד העליון של מערכת החינוך בבוהמיה וסטודנטים רבים שיצאו מקרבה הפכו להיות מורים.

באוניברסיטה זו למדו סטודנטים ממוצאים שונים ביניהם פולנים, סקסונים, בּווארים וצ'כים. החל מהמאה ה-15 החלה מתיחות בין הגרמנים והצ'כים סביב הבדלים בשפה. הקיסר וַצְלָאב החליט בתחילת המאה ה-15 כי הוא נותן עדיפות ברורה לסטודנטים בעלי מוצא צ'כי. הדבר בא לידי ביטוי בצו מיוחד שפרסם. צעדו זה של וצלאב גרם לנטישתה של האוניברסיטה על ידי הסטודנטים והמרצים הגרמנים.

בנוסף למתחים הלשוניים היו גם מתחים דתיים בין תומכיו של יאן הוס ותומכי האפיפיור. במאה ה-16 צצו באוניברסיטה זרמים דתיים נוספים שלא היו קתולים. תהליך זה התרחש בעקבות הרפורמציה. הקיסר פרדיננד הראשון ראה חשיבות בשיפור החינוך הקתולי בבוהמיה ולכן הזמין בשנת 1556 את מסדר היְשׁוּעִים לפעול באזור. לשם כך הוא נתן להם כתב פריבילגיות שהכיר באופן רשמי במעמדם. מסדר זה יצר מערכת של בתי ספר תיכוניים שבהם למדו לימודים הומניים ודקדוק. אולם משימתו העיקרית של המסדר היה להחזיר את הצעירים ובכך את משפחותיהם לחיק הדת. תוכנית הלימודים נגזרה ממטרה זו, והספרים שמהם למדו התלמידים צונזרו בהתאם

לחשיבה הקתולית. הלימודים התנהלו בשפה הלטינית ובמהלכם נקראו חיבורים קלאסיים. בתי בספר של הישועים זכו להצלחה בפראג ואף החלו להתחרות באוניברסיטת קרל. גם תלמידים לא קתולים התקבלו לבתי ספר אלה ועל המורים נאסר להשפיע עליהם להמיר את דתם.

התחרות בין בתי הספר הישועים ובין אוניברסיטת קרל הובילה לכך שכל אחד ממוסדות אלה ערך אירועים ציבוריים כדי להציג את הישגי תלמידיו. האירועים כללו שירה ותהלוכה מפוארת של התלמידים. הישועים ערכו הופעות שהתבססו על סיפורי התנ"ך בלטינית.

הקיסר רודולף השני משך לחצרו משכילים מכל אירופה אך במיוחד נמשך לאמונות מאגיות וכן למיסטיקנים ולאסטרוטולוגים. הקיסר עסק בשאלות של מסתורי היקום ושל החיים לאחר המוות. קבוצה מיוחדת בחצרו של רודולף השני היו האלפימאים, שנחשבו למדענים ששילבו כימיה וביולוגיה. הם עסקו בניסויים שונים ומשונים כמו ניסיון לייצר זהב וכן למצוא דרך להבטיח נעורי נצח. כמו כן היו אנשים בחצרו של רודולף השני שעסקו בהעלאה באוב של רוחות. אולם בחצרו של רודולף השני בפראג התרכזו גם מדענים שהחלו לערוך ניסויים מתוך תפיסה רציונאלית. הבולט שבהם היה **יוהנס קפלר**, מתמטיקאי שהחל לעבוד בתחום האסטרונומיה. קפלר הוכיח שכוכבי הלכת נעים סביב השמש במסלול אליפטי ולא מעגלי. קפלר אחראי לאחד הספרים הראשונים והחשובים ביותר במדע המודרני שנקרא "אסטרונומיה חדשה".

בנוסף לאנשי מיסטיקה ומדענים גם זרמו לחצרו של רודולף השני אמנים רבים ממוצאים שונים. בחצרו פעלה תזמורת של שישים נגנים. בין האמנים שהגיעו לחצרו בתקופה זו ניתן למנות את הפסל אדריאן דה ורי והצייר הנס מאכן.

שאלה מס' 12

סעיף א'

תקנות של "הקהל" ההנהגה היהודית:

- מתן מונופול לסחר בתחום מוגדר עם לקוחות נכרים מסוימים
 - יהודי שהתנצר יכול לחזור לדתו מבלי שיזכירו לו את עברו .
 - מנהג המאפשר למי שסבור שנעשה לו עוול לעכב את התפילה בציבור עד שתלונתו תטופל
 - זכותו של חבר בקהילה לאסור על כניסת מהגר חדש לקהילה כדי שלא יתחרה בו כלכלית
 - איסור על הבעל לגרש את אשתו בעל כורחה
- התקנות מבטאות סמכויות עצמאיות של הנהגת הקהילה בתחומי חיים נרחבים, שיפוט ואכיפה ללא התערבות של השלטונות הנוצריים.

סעיף ב'

התנגד למגמות שניסו לשלב בין לימודי קודש ללימודי חול, ולהשוות או לעמת בין מקורות יהודיים למקורות חיצוניים. ההתנגדות ללימוד בשיטת הפלפול המבוססת על ויכוח וליבון דברים

בדקדקנות, בטענה שאינה תורמת להבנת החומר הנלמד. שינויים שהציע בתחום זה: ראשית יש לשלוט היטב בתורה ובמשנה, ורק אחר כך ללמוד תלמוד— שמירה על הפרדה מוחלטת בין לימודי קודש ללימודי חול. הקניית חינוך בהדרגה.